

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

XXV mokslinė folkloro konferencija

**FOLKLORINĖS
KULTŪROS
(NE)NORMATYVINIŲ
VERČIŲ
TYRIMO
AKIRAČIAI**

Pranešimų tezės

2021 m. spalio 28 d.
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, Vilnius

Konferencijas rengējas:

BRONĒ STUNDŽIENĒ

VITA IVANAUSKAITĒ-ŠEIBUTIENĒ

Viršelyje panaudota

Kegrių kaimo kapinaitės

Iš 2006 m. LLTI folkloro ekspedicijos

Viekšnių apylinkėse

Fot. V. Ivanauskaitė-Šeibutienė

LAIPTINIŲ SENSORIUMAS: STIGMATIZUOTOS POSOVIETINĖS ERDVĖS SUSIGRAŽINIMAS PER MENĄ

Vaiva Aglinskas

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS,
CITY UNIVERSITY OF NEW YORK GRADUATE CENTER

Pastaraisiais dešimtmečiais visoje Rytų Europoje esantys sovietmečiu pastatyti daugiabučiai namai smarkiai nuvertėjo. Vilniaus daugiabučiai neigiamai vaizduojami spaudoje, o miesto valdininkai juos laiko niūriais, nykiais ir negyvybingais. Tokių pastatų laiptinės mokslininkų analizuojamos kaip kolektyvinio aplaidumo vietos, kurių sensorinė perkrova dažnai sukelia vitališkas reakcijas, įrėminančias jas kaip baimės ir pasišlykštėjimo kupinas „niekeno“ erdves, priešpriešinamas privačiai butų erdvei. Šis pranešimas pasiūlys pažvelgti į laiptines kitaip – kaip į bendrystės erdves, kaip kartų kontakto zonas ir kaip įprasmintas ritualines brendimo vietas. Siūlomas intymus požiūris į laiptines kaip į vietas, kurios iš tiesų generavo tam tikros kartos bei klasės atstovų savęs suvokimą. Kaip galimas būdas fiksuoti ir tirti miesto folklorą, atkreipiant dėmesį į asmeninės patirties pasakojimo, medžiagiškumo ir afekto sankirtą, atliekama etnografinė Aleksandro Nazimovo meno parodos „Laiptinė“, vykusios 2019 m. Rusų kultūros centre Vilniuje, analizė. Ši paroda kvietė lankytojus patirti „90-ųjų gyvenamojo rajono aplinką, kuri įtakojo daugelio vaikų asmenybės augimą bei irimą“. Ją sudarė grafičius primenantys paveikslai ir degtukų dėžėmis „tapyti“ sienos fragmentai kartu su kasdinių daiktų instaliacijomis, demonstruojančiomis to meto būdingus žaidimus, dekorą ir kasdienybės taktikas. Pranešime nagrinėjama, kaip materialių pėdsakų perkėlimas iš bendrų gyvenamųjų patalpų į galeriją paskatino pasakojimus, apmąstymus ir terapinius mainus, susijusius su jaunyste posovietiniame Vilniuje. Teigiu, kad būtent per objektų, paveikslų, garsų, spalvų, ir skonių „afektyvų išdėstymą“ (Jan Slaby formuluotė, 2019) galerija netikėtai tapo dialogo, dalyvavimo ir spontaniško dalijimosi jausmais ir atmintimi vieta tarp menininko ir lankytojų, kurie susigražino ilgai stigmatizuotą miesto tarpinę erdvę, pripažindami, kad laiptinės atliko formuojantį vaidmenį jų biografijose.

KĄ IŠMOKSI, ANT PEČIŲ NENEŠIOSI: SU KOKIU FOLKLORU SUSIPAŽISTA PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIAI

Laima Anglickienė

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Atlikus Lietuvos pradinių klasių vadovėlių analizę nustatyta, kaip su mūsų tautosaka yra supažindinami jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai. Iš vadovėlių turinio

aiškėja, kad vaikai susipažįsta ne tik su tautosakos žanrų įvairove, bet ir su folkloro regioniniais bei tarminiais skirtumais. Vadovėlių autorius galima pagirti už tai, kad tautosakos kūriniai vaikams perduodami ne „įkalant“, bet juos panaudojant įvairių mokyklinių užduočių atlikimui. Folkloro kūriniai yra integruojami į daugelio dalykų dėstymą. Nors daugiausiai jais remiamasi lietuvių kalbos ir muzikos pamokose, per šias pamokas analizuoti kūriniai vėliau panaudojami ir pasaulio pažinimo, kūno kultūros, dailės, technologijų ar dorinio ugdymo pamokose.

EMOCIJŲ RAIŠKA MEILĖS DAINOSE

Giedrė Buivytė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Lietuvių liaudies meilės dainos – nevienalytis dainų žanras, kuriame pastebima senosios apeiginės folklorinės komunikacijos transformacija į naujo tipo komunikaciją, orientuotą į individualių išgyvenimų ir jausmų raišką. Emocinių patirčių poetinė raiška liaudies dainose priklauso nuo kintančių socialinių ir kultūrinių kontekstų, keitusių visuomenėje įprastas emocijų raiškos normas. Pranešime mėginama patyrinti lietuvių liaudies meilės dainas emocijų istorijos aspektu, pasitelkiant W. M. Reddy (2001) *emotyvu* – specifinių kalbos aktų, aprašančių ir keičiančių subjekto emocinę patirtį – sampratą. Kaip pastebi R. Bleizgienė, tarptautinėje erdvėje istorikų, antropologų, psichologų ir filosofų domėjimasis emocijų istorija kilo praėjusio amžiaus aštuntame dešimtmetyje ir iki šiol išlieka aktualus. Kadangi meilės dainose, D. Saukos pastebėjimu, „vyrauja išgyvenimų individualizacijos tendencija: konkrečios jausminės būsenos, atviros buitinės situacijos, scenos-vaizdeliai“, šiame dainuojamosios tautosakos žanre gausu verbalizuotos emocijų raiškos. Pranešime remiamasi autorės spaudai rengiamo *Lietuvių liaudies dainyno* Meilės dainų tomo dainomis, kuriose dominuoja ilgesio, liūdesio, nerimo temos. Bus nagrinėjami dainų tekstuose aptinkami emocijų verbalinės ir neverbalinės raiškos pavyzdžiai.

SAKYTINĖ TRADICIJA IR ISTORINĖ ATMINTIS: SANTYKIO PROBLEMA

Vilma Daugirdaitė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Aptariant folklorą kaip vieną modernaus lietuviškojo tapatumo atsparų, daugiau dėmesio yra sulaukusi nacijos tapatumui ir savasčiai reikšmingų herderiškosios tautos dvasios pasireškimo poetinėje liaudies kūryboje idėjų recepcija. Tačiau XIX a. –

XX a. pr. kristalizuojantis lietuviškojo tapatumo koncepcijai, tikėtina, skurdžios senųjų kronikų užuominos apie karių žygius šlovinančias dainas ar raudas davė pretekstą atsigręžti į folklorą ir kaip vis dar besitęsiančios ikirikščioniškosios Lietuvos istorijos liudytoją. Pranešime ir susitelkiama į istorinės atminties paieškas žodžiu perduodamoje sakytinėje tradicijoje. Impulsu, paskatinusiu giliau pažvelgti į aptariamą laikotarpiu išryškėjusį folklorinės / mitologinės atminties suistorinimą, tapo Vinco Krėvės-Mickevičiaus paskelbta tautosaka apie Dainavos kunigaikštį Šarūną. Bandant užčiuopti diskusijų dėl savo autentiškumo sukėlusių šios tematikos kūrinių literatūrinę arba folklorinę prigimtį ima vertis bendras istorinės atminties suaktualinimo XIX–XX a. kontekstas – siūlantis nevienareikšmį Krėvės publikuotos tautosakos vertinimą, lygia greta išryškinantis pastangas istorinti XIX–XX a. užrašytą / užrašomą sakytinę tradiciją, galiausiai leidžiantis grįžti prie svarstymų apie nesėkmėmis pasibaigusius nacionalinio lietuvių epo sukūrimo bandymus.

TARP DAINŲ IR SAPNŲ: FOLKLORO OBJEKTŲ AKTUALUMO SLINKTYS (remiantis kun. Prano Bieliausko tautosakine veikla ir gyvenimo istorija)

Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Pranešimo leitmotyvu ir pagrindu tapo klausimas: kokiais keliais vyksta folkloro objektų (rūšių, atskirų žanrų) aktualumo ir populiarumo kaitos slinktys; kokią įtaką tam turi išskirtinės asmenybės, istorinės aplinkybės, kultūros, socialinio gyvenimo ar net politikos kontekstai?

Dainos ir sapnai šiuo atveju pasirenkami kaip tam tikri simboliniai kraštutiniai. Dainos (greta jų galėtume minėti ir pasakas ar patarles), kaip žinia, neabejotinai gausiausia, vyraujanti ir nuo pačių pirmųjų tautosakos rinkimo bei sklaidos metų folkloro rinkėjų, tyrėjų, o taip pat ir pačių pateikėjų prioritetine laikyta lietuvių tradicinės kūrybos dalis. Tuo tarpu sapnai atstovautų nors ir intriguojantiems, susidomėjimą keliantiems, tačiau akivaizdžiai ir net, sakytume, teisėtai marginaliniams, epizodiškais laikytiems folkloro objektams.

Aktyvaus Vilniaus krašto visuomenininko erudito kunigo Prano Bieliausko (1883–1957) tautosakinė veikla ir keletą dešimtmečių dienoraščiuose bei atsiminiuose išsamiai fiksuota gyvenimo istorija matytinos kaip itin iškalbingas atvejis, atspindintis konkretaus laiko ir išskirtinės asmenybės nulemtą folklorinės kultūros reiškinių aktualumą.

Dienoraščiuose P. Bieliauskas gausiai ir išsamiai užsirašinėjo savus ir ne tik savus sapnus. Prie šių tekstų dažnai aptinkame remarkų apie galimas sapnų prognostines prasmes, emocingų reakcijų į regėtų vaizdų išpūdingumą, neįtikėtinumą,

noro tradiciniais būdais sapnus „patikrinti“. Tai dar kartą patvirtina, kad dienoraščių autorius buvo neabejingas folklorinei kultūrai, kad iš prigimties mąstė ir į pasaulį žvelgė tautotyrininko žvilgsniu. Akivaizdu, kad sapnus bei įvairius folklorinės žinijos elementus jis matė kaip asmeniškai reikšmingą bendruomeninės tradicijos dalį, tačiau susitelkti į juos kaip tautosakos rinkėjas nebuvo linkęs. Visą savo dėmesį P. Bieliauskas nukreipė į Vilniaus krašto dainų, laikytų gyvybiškai svarbia lietuvių nacionalinės kultūros dalimi, rinkimą. Šį darbą atliko nuosekliai, azartiškai ir ištis profesionaliai: užrašė ir archyviniam saugojimui pateikė apie 3000 Vilniaus krašto dainų su melodijomis, fiksavo dainininkų biografijas, bendravimo su jais įspūdžius ir aplinkybes.

Žvelgdami iš šiandieninės folkloro tyrimų situacijos P. Bieliausko užrašytus oneirinius naratyvus laikytume labai įdomia ir aktualia folklorine medžiaga, verta atskiro rinkinio ir atskiro tyrimo. Nekyla abejonių, kad patį dienoraščių autorių toks žvilgsnis į jo užrašytus sapnus kaip reikiant nustebintų.

ISTORINĖS ŽINUTĖS IŠ VYSKUPO MOTIEJAUS VALANČIAUS LAIKŲ

Gražina Kadžytė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Istorinės žinutės – ko gero, taip galėtume apibūdinti LLTI mokslinėje bibliotekoje ir Lietuvių tautosakos archyve saugomą M. Valančiaus tautosakinio paveldo dalį. Ją sudaro du 1867 m. išleisto smulkiosios tautosakos rinkinio „Patarles Zemajcziu“ (vienas jų priklausė Jonui Basanavičiui, kitas gautas iš Jono Kairiūkščio asmeninės bibliotekos) egzemplioriai ir įdomus rankraštis LMD I 696. Pastarojo priešlapyje nurodyta: „Priežodžiai apie Žemaičių vyskupijos miestelius ir 2 lapu šiaip jau priežodžių. Vysk. Valančiaus autografas. Dr. Gruzdžio dovana.“ Rankraštis pradedamas intriguojančiu paties rinkinio autoriaus kreipimusi: „Wajkai! Jej neskaitiet rasi bęn regiejot knigele Žemajtiu patarlu: aš ję skajcziau, bet ne visas teradau, todiel aplejstoses noriu cze priwesti, nežinau tiktaj, kajp ilgai jes atminsit“. Todėl tikėtina, kad spaudai rengiama knygelė buvo redaguota ir dalies tekstų atsisakyta, o M. Valančiui tai nelabai patikę. Pranešime bus apžvelgiama, kokios žemaitiškos XIX a. vidurio istorinės ir folklorinės realijos atspindėtos leidinyje, kaip pagal ano meto požiūrį sudėlioti smulkiosios tautosakos tekstai, kurios iš geografinių vietovių buvo atrinktos ir pateko į knygelę, kokių esama skirtumų nuo rankraštinio varianto. Pranešime dar bus kalbama apie rankraštinius *priežodžių* tekstus, galimus priimti kaip istorines M. Valančiaus žinutes. Kokios istorinės, administracinės, ekonominės, socialinės ir kitos realijos, veikusios anuometinį gyvenimą, jam atrodė svarbios ir kas iš tų tekstų dabar galėtų sudominti mus.

INTERNETINĖS (NE)KOMUNIKACIJOS STEBĖJIMO IR TYRIMO IŠŠŪKIAI

Povilas Krikščiūnas

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Pranešime aptariamos problemos, su kuriomis folkloristas gali susidurti ar susiduria internete ieškodamas medžiagos, ją archyvuodamas, tirdamas ir viešindamas. Akcentuojami kliuviniai, lemti globalios interneto struktūros ir konkrečių jo platformų specifikos (skaitmeninio saugumo rizikos, uždaros socialinių tinklų grupės, gaunamos privačios korespondencijos fragmentiškumas), galimos teisinės problemos, susijusios su medžiagos rinkimo ir naudojimo legitimumu, asmens duomenų apsauga, atkreipiamas dėmesys į atskirais atvejais kylančias etines kolizijas dėl skelbiamos medžiagos turinio. Samprotavimams iliustruoti pateikiama keletas konkrečių atvejų iš pranešėjo patirties ir užsienio kolegų darbų.

KULTŪROS KANONO KAITOS KRYPTYS: IGNO KONČIAUS KRYŽIŲ IR KOPLYTĖLIŲ STATISTIKA (1911–1940)

Vida Savoniakaitė

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XIX a. ir XX a. pradžioje Lietuvos etnografijos ir folkloro tyrimus veikė Rusijos imperijos statistikos kanono kryptis. Latvių lingvistas etnografas Eduardas Volteris (1856–1941), dirbdamas Rusų imperatoriškoje geografijos draugijoje, plėtojo etnografinės-statistines studijas, skirtas „gentinei“ gyventojų sudėčiai nustatyti, taip pat domėjosi materialine kultūra. Ekspedicijose jo padėjėju ir mokiniu buvo fizikas etnografas Ignas Končius (1886–1975). Perėmęs E. Volterio idėjas I. Končius surinko ir pateikė Žemaitijos kryžių ir kopyltėlių statistiką 1911–1940 m. Pranešime siekiama atskleisti, kaip I. Končiaus Žemaitijos kryžių bei kopyltėlių statistikos tyrimo ypatybės siejasi su to meto Rusijos imperijos mokslo kanonais ir pasaulio etnografijos teorija. Pasitelkus lyginamąją istorinę analitinę prieigą pranešime bus aptariama keletas aktualių temų: 1912 m. I. Končiaus sukauptos statistinės žinios apie kryžius ir kopyltėles; vėlesniais metais surinkti ir susisteminti duomenys; kartu su kryžių ir kopyltėlių statistiniais duomenimis I. Končiaus pateikiamos kultūrinio ir folklorinio pobūdžio žinios.

RIBOTO VIEŠUMO DAINŲ NARATYVO DINAMIKA: ŠAKNYS IR ŠAKOS

Bronė Stundžienė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Pranešimo akiratyje – žemojo ar net žemiausio stiliaus lietuvių dainelių, vadina-
mųjų talalinių, tarp jų ir obsceniškųjų, itin ribotai viešinamų, naratyvo plėtotė.
Kaip gerai žinoma, juo beveik nesidomėta. Dėl prastos šios folklorinės kūrybos
reputacijos, obsceniškos raiškos ir nesikeičiančios politikos jos atžvilgiu talalinė
buvo ilgam išbraukta iš dainų skelbimo ir tyrimų programos. Nepadoringas, savo
erotišku išsišokančios *dainuškos*, šokiruojančiai nusisukančios nuo bendruo-
menę telkiančio lietuvių klasikinių dainų kanono, atsiduria toli už jo ribų ir pasi-
lieka be tyrėjų dėmesio. Lietuvių folkloristikoje nuo pat L. Rėzos laikų (o kartu ir
nuo pat dainų įtraukimo į rašto kultūrą ištakų) ši situacija nesikeis. Ir tik tarpuka-
riu bus įsidrąsinta praskleisti bent klasikinių dainų repertuaro simbolinės raiškos
erotines dainų konotacijas. Apie tai užsimindamas J. Balys (1977) buvo įsitikinęs,
jog kaip tik dėl itin pakiliai deklaruojamo lietuvių dainų ypatingo padorumo buvo
„susidaręs visas mitas“, šiandien priduriant, leidęs atmesti viską, tariant L. Rėzos
žodžiais, kas galėtų „suteršti lietuvių dainų tyrumą ir nekaltumą ar net visiškai
jį sunaikinti“ (1818). Todėl ir nestebina šiaip jau niekur nedingusių tikrųjų „ter-
šėjų“ – talalinių – kūrybos ignoravimas folkloro tyrimuose, nors pačios *dainuš-
kos* tolydžio užrašinėjamos, nemaž nevingiant fiksuoti ir nepatogių nešvankios
leksikos kupletų.

Pranešime ir užsimota iš naujo pasklaidyti gausaus rankraštinio talalinių pa-
veldo kuriamą pasakojimą, svarstant jo esmines *bendrąsias vietas* (*loci communes*)
ir klausiant, ar motyvuotai talalinių gyvavimo procesas iki šiol laikomas visiškai
autonomišku ir atkirstu nuo bendrosios folklorinės komunikacijos, įžvelgiant
gana senas šio reiškinių ištakas ir stebint vėlesnius jo margaspalvius atsišakojimus.
Domins ir akivaizdžiai vyraujanti šių kūrinių obsceniškoji paradigma, neretai
priartėjanti iki pornografinių vaizdėlių, toleruojamų atskirų visuomenės grupių.
Atkreipiamas dėmesys į talalinių įvairiatemėje kūryboje intensyviai naudojamą
itin svarbų instrumentą – parodiją. Bus bandoma ieškoti atsakymo ir į pagrindinį
klausimą – ar iš tiesų kultūros paraštėse esantis dainelių klodas tėra vien akivaiz-
džiai nenormatyvinės vertės paeiliavimų sąvartynas, galintis vien pažeisti bend-
ruomeninį interesą. Analizė atliekama remiantis XIX a. pab. – XX a. pirmojoje
pusėje užrašyta medžiaga.

POŽIŪRIS | PASAKAS ŠIANDIEN: SKAITYTI AR NESKAITYTI

Jūratė Šlekonytė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Pasakų sekimas agrarinėse bendruomenėse buvo priimamas kaip tam tikras bendravimo būdas, informacijos šaltinis, pramoga. Tarp žmonių pasakos plito ir gyvavo daugiausia sakytiniu būdu. Pasakų sekimo tradicijai sunykus, šių naratyvų užfiksavimas raštu ir garso įrašais užtikrino jų išlikimą. Rankraščiai, knygos, garso įrašai – tai versmė, iš kurios galima semtis pasakų net ir nutrūkus jų tradiciniam gyvavimui. Tokiu būdu šie kūriniai nepraranda aktualumo ir šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. Jų idėjos, vaizdiniai pasitelkiami literatūroje, vizualiniuose menuose. Adaptuotos pasakos tapo populiaria vaikų literatūros dalimi. Didesniais ar mažesniais tiražais pasakos yra skelbiamos įvairių leidyklų leidiniuose. Viešojoje erdvėje nuolat kyla diskusijos, ar reikia vaikams skaityti liaudies pasakas, ar jos naudingos, ar daugiau atneša žalos. Viešojoje erdvėje pasakos dažnai traktuojamos kaip žiaurumą skatinantys ar mažus vaikus bauginantys kūriniai, abejojama dėl jų reikalingumo jaunajai kartai. Kai kuriais atvejais pasakos netgi kaltinamos neigiamų įpročių propagavimu, tam tikrų stereotipų formavimu ir palaikymu. Dėl pasakose pasitaikančių žiaurumo, prievartos elementų daugiausiai diskusijas kelia vaikų auklėjimu susirūpinusios mamos. Jos skaito vaikams pasakų rinkinius ir piktinasi tam tikromis naratyvų detalėmis. Virtualioje erdvėje neretai pasitaiko publikacijų, dirbtinai eskaluojančių pasakose atsispindinčių vaizdinių, neva, neigiamą įtaką visuomenės gyvenimui. Tuo tarpu psichologai linkę ginti pasakų vertę, teigdami, kad šie kūriniai padeda bręsti jaunai asmenybei. Jų nuomone, ypač svarbu tinkamai parinkti vaikams kūrinius.

Šioje netikrumo dėl pasakų vertės atmosferoje išryškėja ir leidyklų, skelbiančių pasakų vaikams rinkinius, vaidmuo. Ar jos linkusios derintis prie diskutuojančios visuomenės nuomonių? Jei taip, tai kaip tai atsispindi publikuojamuose pasakų tekstuose?

APIE TAUTOSAKOS RINKĖJŲ POZICIJAS: ŽVILGSNIS | PERIFERINIUS TEKSTUS XX A. PIRMOSIOS PUSĖS TAUTOSAKOS RINKINIUISE

Jurgita Ūsaitytė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Pranešimas skirtas XX a. pirmosios pusės tautosakos rinkimo situacijai, į kurią bandoma pažvelgti pirmiausia iš neprofesionalaus tautosakos rinkėjo pozicijos. Pagrindinę tyrimo medžiagą sudaro Lietuvių mokslo draugijos ir Lietuvių tautosakos archyvo folklorinės medžiagos rinkiniai, sudaryti iki 1939 m.

Su tautosaka susijusių institucijų (Lietuvių mokslo draugijos /1907–1940/, Tautosakos komisijos /1930–1935/, Komisijos tautos melodijoms rinkti ir tvarkyti /1934–1935/, Lietuvių tautosakos archyvo /1935–1940/) pastangomis anuomet į tautosakos rinkimo kampaniją įsitraukė labai įvairūs asmenys, skirtingi tiek savo išsilavinimu, profesija, tiek tikslais ir požiūriu į atliekamą darbą. Pranešime dėmesys sutelkiamas į marginalinius folkloro rinkinių įrašus – lydraščius, laiškus, pastabas, biografijas ir kitus įvairaus pobūdžio komentarus, kuriuose tautosakos rinkėjai, rinkinių sudarytojai aptarė praktinius tautosakos užrašymo, žodinės tradicijos vertinimo klausimus, mėgino pateisinti savo pačių įsitraukimą į tautosakos rinkimą kaip to meto visuomeninę akciją. Šie į tyrimo lauką patekę tekstai atspindi, su kokiomis darbo problemomis rinkėjai susidūrė interpretuodami tautosakos kaip objekto sampratą, kaip jiems pavyko prisitaikyti prie norminių, oficialiai pristatomų, folkloro verčių sistemos ir paisyti reikalavimų dėl užrašomos medžiagos turinio, autentiškumo, senumo.

Į tautosakos rinkinius, kuriuos neprofesionalūs rinkėjai parengė atsiliepdami į viešus raginimus išsaugoti krašto tradicinę žodinę kūrybą, galima pažvelgti kaip į liaudiško raštingumo apraišką. Ši veikla suteikė galimybę žmonėms realizuoti save visuomenėje, pasiekti pripažinimo ir įvertinimo tarp autoritetingos rašto kultūros atstovų. Analizuojamuose tekstuose šis siekis išryškėja kartu su patriotinėmis, emocinėmis ir materialinėmis tautosakos rinkimo paskatomis.

FOLKLORO VERTYBIŠKUMO ATSPINDŽIAI KONSERVATORIJOS LIAUDIES MUZIKOS KABINETO 1958–1990 M. DOKUMENTUOSE

Varsa Zakarienė

LIEUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

Pranešime, remiantis Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos skyriaus fonduose saugomais Folkloro laboratorijos 1958–1990 m. posėdžių protokolais, darbo ataskaitomis ir kitais dokumentais, aptariamos anuomet vyravusios folkloro fiksavimo vertybinės nuostatos. Atskiro dėmesio vertas klausimas – kokių būta išankstinių folkloro rinkėjų pozicijų užrašomos medžiagos ir pateikėjų atžvilgiu. Gilinantis į minėtus dokumentus aiškėja, kad išsakomų užuominų ir, juo labiau, kryptingai aprašytų nuostatų būta nedaug. Akivaizdu, kad vis dėlto veikė tam tikri vertybiniai orientyrai, apie kuriuos liudija ir to meto darbuotojai bei studentai. Tokių nuostatų egzistavimą ir jų tiesioginę įtaką archyvo kaupimui taip pat rodo realiai užrašytų folkloro vienetų ir jų garso įrašus perklausant archyvavimui ruošiamos medžiagos santykis: akivaizdu, kad į fondus daug kas nepatekdavo. Vertybinės nuostatos tarsi tvyro protokolų tekstų užribyje ir prasiveria kuklio-

mis užuominomis. Analizuojamuose dokumentuose sunku pastebėti vertybinių nuostatų dinamiką. Aiškiau suformuluoti folkloro vertinimo epizodai atsiranda aštuntajame dešimtmetyje, kada pastebimas „vertingųjų“ žanrų nykimas pateikėjų repertuare ir tampa vis sunkiau užrašyti vyraujančias vertybines nuostatas atitinkantį folklorą.

DŪDOS ŽEMAITIŠKOSE VESTUVĖSE KAIP ŠAUNUMO, GARBINGUMO, TURTINGUMO SIMBOLIS

Rūta Žarskienė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

XIX a. antroje pusėje panaikinus baudžiavą, formavosi pasiturinčių ūkininkų sluoksnis, kito kai kurie papročiai ir apeigos. Turtingesnieji valstiečiai, dažniausiai – raštingi, didžiavosi savo padėtimi, sukauptais turtais, saugojo valstietiškas tradicijas, bet kartu žavėjosi aukštesniojo luomo kultūra, stengėsi į ją lygiuotis. Būtent XIX a. antrosios pusės – XX a. pradžios pasiturinčių kaimo gyventojų vestuvės yra laikomos tradiciniu lietuvių apeigų modeliu, nes, pasak Angelės Vyšniauskaitės, jos atspindi ikiindustrinio Lietuvos kaimo dvasinę kultūrą. Šio laikotarpio žemaitiškoje valstietiškoje vestuvėse ėmė skambėti variniais pučiamaisiais instrumentais atliekama muzika. To meto kaime tai buvo itin naujoviškas iš dvarų atėjęs reiškinys, kurį sau galėjo leisti tik patys turtingiausieji. Keturių penkių muzikantų griežiami maršai, polkos, kiti šokiai skambėdavo visą savaitę vykstančios šventės svarbiausiais momentais – pasitinkant svečius, atvažiavus pas nuotaką, vykstant į bažnyčią ir t.t. Būtent su pučiamaisiais instrumentais sietinas maršo atėjimas į vestuvių papročius, kadangi maršo, kaip muzikos žanro, kilmė neabejotinai susijusi su pučiamųjų instrumentų orkestrų (karinių, dvarų) repertuaru. Žemaitiškas vestuves aprašančiuose šaltiniuose pučiamieji muzikos instrumentai dažnai minimi greta šaudymo ir būgnijimo. Jų tam tikrais momentais skleidžiami garsai etnologų vertinti kaip triukšmas, kuris buvo keliamas norint apsisaugoti nuo piktų, žmogui kenkiančių, dvasių. Tačiau atliktas tyrimas leidžia teigti, kad šaunamieji ginklai ir jų salvės bei varinių pučiamųjų skardus trimitavimas nagingam laikotarpiu įgijo kitą prasmę – simbolizavo vyrišką šaunumą ir puikumą, o varinės dūdos – dar ir giminės turtingumą bei garbingumą.

DAINA KAIP KULTŪROS IŠTEKLIUS: POPKULTŪRA, STEREOTIPAI IR NYKSTANYS PAVIDALAI

Aušra Žičkienė

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Pranešime keliamas vienas klausimas – kaip liaudies daina kaip kultūros išteklius dalyvauja popkultūros viešajame diskurse? Puikiai suvokiant klausimo daugia-
briauniškumą, platumą, ketinama, trumpai pristacius dainų kaip kultūros išteklių
reiškinį, apsisioti ties vienu lietuvišku atveju, kuriame susipina ir normatyviniai,
vertybiniai, kultūrinės inercijos, o taip pat ir kūrybinio žaidimo, pereinančio į ga-
lios įrankį, veiksniai. Visi jie rodo, kad liaudies daina kaip kultūros resursas gali
būti pasirenkama sąmoningai, bet taip pat dalyvauja ir savaimingai nuvilnijančiais
ratilais – keisdama kultūrinės praktikas, veikdama, formuodama pasirinkimus.